

Сливка Р.Р. Вразливість півостровів щодо прояву територіально-політичних конфліктів / Р.Р. Сливка // Часопис соціально-економічної географії. – 2019. – Том. 27. – С.

УДК 911.3

Роман Сливка

к. геогр. н., доцент кафедри географії та природознавства

e-mail: romanslyvka@i.ua

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,

вул. Т. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна

ВРАЗЛИВІСТЬ ПІВОСТРОВІВ ЩОДО ПРОЯВУ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Якісні зміни політичної карти передбачають появу і зникнення зон політичної нестабільності, окреме місце серед яких займають півострови. Мета статті – проаналізувати та відобразити вразливість окремих півостровів до територіальних претензій, спорів і конфліктів.

На основі аналізу баз даних про територіальні суперечності і конфлікти сучасного світу запропоновано типологію півостровів з точки зору положення на політичній карті і їх міжнародно-правового статусу. Вказано, що головною причиною територіально-політичних конфліктів з приводу півостровів є суперечності щодо міжнародно-правового статусу і правового режиму територій. Наявність у держави півостровів не є безумовною ознакою вразливості до конфліктів. Територіальні суперечності проявляються за умови наявності певних передумов, до яких відносимо вигідне політико-географічне положення, політичний статус, політико-правовий режим території, цінні природні ресурси, а також особливу структуру населення, що обумовлює міцні історичні, етнічні та інші зв'язки ідентичності із сусідніми державами у вигляді т.зв. перехресної територіальності.

У статті наводяться приклади односторонніх і багатосторонніх претензій щодо півостровів. Відзначено, що окремим проявом односторонніх претензій є господарська діяльність на суверенній території, яка кваліфікується сусідньою державою як така, що порушує її інтереси. Досліджено міжнародні територіальні спори, в рамках яких обидві сторони визнають наявність суперечності з приводу суверенітету над півостровами, та шлях їх врегулювання. Окремо розглядається Антарктичний півострів, як єдиний приклад багатосторонніх відкладених територіальних спорів. Здійснено політико-географічну інтерпретацію сучасного положення Кримського півострова.

Отже, визначено низку півострівних регіонів сучасного світу, які є об'єктами територіальних суперечностей, та проаналізовано вплив їх позиційної вразливості на генезу конфліктних відносин.

Ключові слова: *півострів, територіально-політичний конфлікт, територіальні претензії, територіальний спір, спірні території, збройний конфлікт.*

Роман Сливка. Уязвимость полуостровов к проявлениям территориально-политических конфликтов

Качественные изменения политической карты предусматривают появление и исчезновение зон нестабильности, отдельное место среди которых занимают полуострова. Цель статьи – проанализировать и

отразить уязвимость отдельных полуостровов к проявлениям территориальных претензий, споров и конфликтов.

На основе анализа баз данных о территориальных противоречиях и конфликтах современного мира предложено типы полуостровов с точки зрения их расположения на политической карте и международно-правового статуса. Указано, что главной причиной территориально-политических конфликтов по поводу полуостровов есть противоречия по поводу международно-правового статуса и правового режима территорий. Наличие у государства полуостровов не является безусловным признаком уязвимости к конфликтам. Территориальные противоречия проявляются при наличии определенных предпосылок, к которым относим выгодное политико-географическое положение, политический статус, политико-правовой режим территории, ценные природные ресурсы, а также особую структуру населения, которая обуславливает крепкие исторические, этнические и другие связи идентичности с соседними государствами (т.н. перекрестная территориальность).

В статье приводятся примеры односторонних и многосторонних претензий к полуостровам. Отмечено, что отдельным проявлением односторонних претензий является хозяйственная деятельность на суверенной территории, которая квалифицируется соседним государством как нарушающая его интересы. Исследованы международные территориальные споры, в рамках которых обе стороны признают наличие противоречия по поводу суверенитета над полуостровами, и пути их урегулирования. Отдельно рассматривается Антарктический полуостров, как единственный пример многосторонних отложенных территориальных споров. Осуществлено политико-географическую интерпретацию современного расположения Крымского полуострова.

Итак, определено ряд полуостровных регионов современного мира, которые являются объектом территориальных противоречий, и влияние их позиционной уязвимости на генезис конфликтных отношений.

Ключевые слова: полуостров, территориально-политический конфликт, территориальные претензии, территориальный спор, спорные территории, вооруженный конфликт.

Roman Slyvka. The Vulnerability of the peninsulas toward the manifestations of territorial-political conflicts

In the early 21st century, conflicts remained widespread on the political map of the world. The article explores the role of the peninsula as a subject of territorial dispute, territorial expansion, as well as the region of arms deployment and battlefield. A significant challenge to the security of Ukraine and all of Central and Eastern Europe was the annexation of Crimea by Russia in 2014. Despite the popular in modern Political Geography discourse on the decline of traditional Geopolitics, the peninsulas still can be explored as vulnerable to manifestations of geopolitical and military rivalry.

The purpose of the article is to establish a list of peninsulas vulnerable to the manifestation of international territorial claims, disputes and conflicts, and on this basis to propose a classification of peninsular regions according to their position on the political map. The peninsula is a stretch of land that can be functionally used to establish military and civilian control of adjacent territories. Maintaining military bases on the peninsula makes sense to modern nations because of their role as outposts for the effective deployment of land, air, and naval components of the armed forces and their use inland, adjacent regions and airspace. The peninsulas became a battlefields during the so-called proxy wars that took place between the countries of the West and the East on the territory of third countries. The conquest and decolonization of the peninsula have given rise to specific forms of jurisdiction, such as the British Overseas Territory of Gibraltar, with its autonomous system of government within the United Kingdom, or the autonomous Hong Kong and Macao. The large peninsulas are characterized by several historic cores of statehood, some of which may be located outside the state. This creates favorable conditions for regionalism and devolution (Lombardy in Italy), separatism (Catalonia in Spain), irredentism (Crimea, Bakassi) and armed conflicts (Somalia). The Russian annexation of the Crimean Peninsula is a flagrant violation of international law. De-occupation is the only acceptable solution to the problem, but the necessary prerequisites for changing the political regime and paradigm of the foreign policy of the Russian Federation must be ripe for this.

Keywords: peninsula, territorial-political conflict, territorial claims, territorial dispute, disputed territories, armed conflict.

Постановка наукової проблеми та її значення. З 2014 р. частини території України стали зонами конфліктів, серед них – півострів Крим. Географія територіально-політичних конфліктів (ТПК) покликана досліджувати просторові прояви конфліктних явищ. Порівняльний аналіз конфліктних ситуацій в півострівних регіонах світу дозволить виявити спільні і відмінні риси між ними та з'ясувати глобальний контекст, в якому може трактуватися і вирішуватися кримська проблема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конфігурації державної території, її ролі у геополітичних процесах, зокрема на прикладі Кримського півострова, досліджена у працях українських географів М. Дністрянського, Б. Яценка та ін.[7, 13]. М. Бачваров і А.Суліборський зазначають, що розміри і форма території держави є об'єктом дослідження геостратегії, військово-політичної науки, яка вивчає сприятливі чи обмежуючі чинники для переміщення військ, а також досліджує технічні можливості для виконання воєнних задач, оборони, партизанських дій і т.д. [14, с.64]. Вивчення окремих ділянок території держави в якості потенційних театрів воєнних конфліктів є одним із завдань військової географії, що представлено у дослідженні Дж. Коллінза на прикладі особливостей морського узбережжя та півостровів [16]. Півострови Євразії є частиною «євразійського узбіччя», зоною зіткнення інтересів континентальних і морських держав. За З. Бжезинським [2, с. 8], прагнення Росією здобути широкий вихід до Чорного моря посилює стратегічну цінність Криму.

Існує небагато політико-географічних праць, які б розглядали півострови в контексті їх вразливості до конфліктів. Виокремлюємо працю В. Рей, О. Грози «Балкани» [21], де автори розвивають концепцію «in-betweeness». Поняття описує геополітичний стан регіону, за якого зовнішні гравці мають більший вплив на конфліктні процеси, ніж внутрішні чинники. Півострівні ексклави в якості вразливих до територіально-політичних суперечностей аналізує Є. Винокуров [3]. Конфігурацію території як передумову потенційного і фактичного сецесіонізму розглядає Ф. Попов [12]. Півострів Бакассі став предметом ґрунтовного конфліктологічного дослідження Ф. Бає [15]. Крим з точки зору його

геополітичної значимості описав М. Багров [1]. Вразливість Кримського півострова до прояву територіально-політичних конфліктів із проукраїнських позицій аналізують М. Дністрянський [7], Р. Сливка [22]. Проблематика, пов'язана із окупацією РФ українського Криму досліджується у монографіях Національного інституту стратегічних досліджень за редакцією В. Горбуліна, Е. Лібанової та ін. [8] та О. Задорожного [10]. Оглядова стаття А. Маунц обґрунтовує доцільність політико-географічних досліджень островів, що володіють низкою схожих із півостровами характеристик політико-географічного положення [19].

Перелік півостровів, які є об'єктом територіальних претензій, спорів та театром воєнних конфліктів, або ж територією «замороженого конфлікту» складено за базами даних «World Factbook» [23], «Conflict Barometer» [17], «Correlate of War Project» [18], СІПРІ [9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд літератури засвідчив, що констатація факту про вплив конфігурації території на політико-географічне положення держави не підкріплена фактичними прикладами. Тому, важливо встановити прояви конфліктної взаємодії держав із приводу таких частин державної території, як півострови. Держава, що володіє чи прагне оволодіти цими регіонами, стоїть перед низкою воєнно-стратегічних можливостей і загроз, які можна ідентифікувати на основі узагальнення існуючого конфліктного стану окремих півостровів на початку ХХІ ст.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати та відобразити вразливість окремих півостровів до територіальних претензій, спорів і конфліктів та запропонувати типізацію півострівних регіонів за їх положенням на політичній карті світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спроможність реалізувати суверенітет на власній території суттєво залежить від політико-географічне положення держави. Додаткові зобов'язання і виклики виникають у країн із складною конфігурацією території, яка включає анклави, ексклави, апендикси, коридори, півострови, прибережні острови, затоки та протоки. Протяжна берегова лінія безумовно створює низку переваг для прибережних держав. Наявність виходу до моря створює переваги у міжнародних економічних відносинах та

обумовлює експлуатацію цінних ресурсів приморських територій, моря і континентального шельфу. З іншої сторони – виникає ефект вразливості державної території в сенсі реалізації влади і функцій держави на обмежених природним шляхом частинах суходолу, якими є півострови. Ризики пояснюються воєнно-політичними міркуваннями, адже здобуття контролю над цінними з точки зору воєнно-географічного положення півострівними регіонами залишається метою окремих країн, які офіційно чи неофіційно підтримують ідеологію і практику територіальної експансії.

Територіальне розширення сучасних держав відбувається і на межі ХХ-ХХІ ст.: 1) анексія Марокко частини території Західної Сахари; 2) анексія Ізраїлем Голанських висот і Східного Єрусалиму; 3) анексія КНР частини спірних коралових островів у Південно-Китайському морі та спорудження на них штучних островів та військових баз; 4) незаконна анексія РФ території АР Крим; 5) інкорпорація РФ самопроголошених республік Абхазії і Південної Осетії, та пересування кордону за рахунок грузинської території. Такі дії підривають принципи міжнародного права, які сформувались за наслідками Першої і Другої світових війн і передбачають повагу до територіальної цілісності держав. Однак, як влучно доводить Г. Кіссінджер [11], на початку ХХІ ст. ялтинська система світопорядку зазнає сильної трансформації і хаотизації, тому можливість появи нових територіально-політичних конфліктів є значною.

У геостратегії і географії воєн параметри морського узбережжя мають суттєве значення для організації захисту території та планування імовірних театрів воєнних дій. Історичними прикладами боротьби держав за домінування над півостровами є завоювання Французьким королівством півострова Бретань у ХVІ ст., чи Росією Криму у ХVІІІ ст. Сьогодні збереження чи відновлення суверенної влади над півостровами залишається цілком політики Великої Британії, Джибуті, Іспанії, Еритреї, Камеруну, Марокко, Нігерії, Росії. Півострів є ділянкою суходолу, що функціонально може бути використана для концентрації воєнних засобів задля встановлення воєнного і цивільного контролю над прилеглими територіями. Утримання військових баз на півостровах має сенс у якості аванпосту для ефективного одночасного розгортання сухопутної, повітряної і

морської компонент збройних сил і їх використання на суходолі, прилеглий акваторії чи повітряному просторі. Геостратегічна цінність обумовила створення американських воєнних баз на Апенінському, Аравійському, Піренейському, Скандинавському п-вах, в Малій Азії та Катарі, британської – у Гібралтарі, російської – у Криму, турецької – у Катарі. Іспанія підтримує свою воєнну присутність в африканських півострівних ексклавах Сеуті та Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера.

Геостратегічне значення мають і значно менші за розмірами півострови, як наприклад, Арабатська стрілка в межах Херсонської області, яка є єдиною сухопутною частиною півострова Крим, що її станом на 2019 контролює Україна. Важливим детонатором російсько-польських стосунків є спорудження Польщею каналу через контрольовану нею частину Віслинської / Балтійської коси, з тим щоб відновити прямий доступ до Балтики. Особливим типом перешийку є *перейма / томболо* – невелика за площею берегова акумулятивна форма, що з'єднує острів з корінним берегом або ж два острови між собою. Марокко в односторонньому порядку оспорує суверенітет Іспанії над томболо-ексклавом Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера, де Іспанія утримує військовий гарнізон. Володіння півостровами надає стратегічні переваги для держав, які їх контролюють: 1) створення воєнних аванпостів, що проєктують ударний потенціал десантних підрозділів, авіації, ракетних озброєнь і флоту на прилегли регіони суші та морської акваторії, особливо в районах проток (п-в Гібралтар – Гібралтарська протока, п-в Крим – Керченська протока, п-в Синай – протока Таба, п-в Мусандам – Ормузька); 2) можливість вигідного розподілу багатих природними ресурси ділянок морської економічної зони і континентального шельфу навколо півостровів (Кримський п-в – нафто- і газonosні площі в Азовському і Чорному морях; п-в Бакассі – Гвінейська затока). Такі переваги підсилюють цінність території, але водночас підсилюють вразливість до зовнішньої експансії. Минуле багатьох півостровів характеризується актами колонізації, окупації, звільнення, переміщення населення, позбавлення власності, мілітаризації / демілітаризації.

Півострови ставали театром воєнних дій під час т.зв. проксі-воєн, які велися

між країнами Заходу і Сходу на території третіх держав. Яскравим прикладом геополітичного протистояння з приводу влади над півостровами стали події Корейської війни (1950-1953), першої війни в Індокитаї (1946-1954), війни у В'єтнамі (1955-1975), Огаденської війни (1977-1978). Синайський п-в під час стадій загострення арабо-ізраїльського конфлікту – Суецької кризи (1956), арабо-ізраїльські війни (1967, 1973) – ставав одним із головних театрів воєнних дій. Постконфліктний миротворчий процес приносив півостровам особливі способи організації територіально-політичного простору: 1) утворення незалежних Лаосу, Камбоджі і розділеної в'єтнамської держави; 2) проголошення двох корейських держав та встановлення демілітаризованої зони між ними; 3) зональна демілітаризація Синайського півострова за присутності миротворчого контингенту під егідою ООН. Сьогодні 4-км демілітаризована зона між КНДР і Республікою Корея розділяє два найбільші фортифіковані кордони двох корейських держав. Починаючи із 2015 року, проявляються ознаки проксі-конфлікту між шіїтським Іраном і сунітською Саудівською Аравією під час війни в Ємені. Після розпаду біполярного світу існує декілька прецедентів воєнних дій з приводу півостровів – нігерійсько-камерунський прикордонний конфлікт (1994), еритрейсько-джибутський прикордонний конфлікт (2008) та збройна окупація і анексія Криму Росією в 2014 р.

Історія оволодіння та колонізації півостровів обумовили особливі форми юрисдикції, як от британської заморської території Гібралтар із її автономною системою врядування в межах Об'єднаного Королівства чи автономні САР Гонконг і Макао в складі КНР. Іспанія висловила територіальні претензії щодо Гібралтару, що перебував поза її межами 306 років. Ексклав знаходиться у запропонованому ООН переліку залежних країн, що потребують деколонізації і можуть реалізувати право на самовизначення в якості суверенної держави.

Найбільші півострови світу складені мозаїкою історико-географічних і політико-географічних регіонів. У різні історичні періоди вони могли бути політично об'єднані у межах єдиної держави, а в інші – розмежовані політичними кордонами. Відносна географічна ізольованість півостровів обумовлює процеси регіоналізму, а їх населення не завжди поділяє із рештою країни *raison d'être*

(«сенса існування держави»). Завдяки видовженій формі вони характеризуються недостатньою функціональною зв'язаністю із столицями і можуть мати декілька історичних ядер державності, що сприяє проявам регіоналізму і деволуції (Вельс у Великій Британії), сепаратизму (Сомаліленд у Сомалі, Каталонія в Іспанії), іредентизму (Крим, Бакассі) і збройного конфлікту (Корея, Сомалі).

Інтенсивність конфліктної взаємодії з приводу влади над півостровами впливає із їх стратегічного положення в прикордонних регіонах, де наявність цінних природних ресурсів, етно-релігійна структури населення та тривалий період історичних зв'язків із розташованими зовні ядрами державотворення визначає інтерес суміжних країн. Зовнішні впливи обумовлюють геополітичні уподобання місцевого населення і прихильність до різних державницьких проектів. Від назви Балканського півострова походить суперечливий політико-географічний термін «балканізація», що означає процес поділу держави на мозаїку територіально-політичних одиниць, що відповідає дисперсному розселенню етнічних і конфесійних груп населення та супроводжується етнополітичними конфліктами за умов потужного зовнішнього втручання.

Людина штучно змінювала географічне положення півостровів шляхом спорудження пересипів, каналів і мостів. У XVI ст., під час колонізації португальцями о. Макао був поєднаний із материковим Китаєм піщаним пересипом, що перетворило його на півострів. У 1982-1986 роках Саудівська Аравія і Бахрейн сполучив 25 км міст, який перетворив острівну державу у півострівну з точки зору логістики та відіграв важливу роль у перекиданні саудівських військ у сусідню державу і сприяв стабілізації країни під час подій «арабської весни» 2011 року. У 2002 році влада РФ шляхом будівництва піщаної коси до українського о. Тузла в Керченській протоці безуспішно намагалась вирішити на свою користь територіальний спір з приводу розмежування акваторії протоки. Реалізований у 2018 році Китаєм проект моста між САР Сянганом і САР Аоминем довжиною 49,6 км покращив політико-географічне положення півострівних та острівних територій. Під час окупації Криму Росія використала подібну стратегію у своїй кримській політиці анексії і з 2015 незаконно спорудила Керченський міст між Таманським та Кримським півостровами через Тузлинську

косу і острів Тузла. Це сприяло кращому сполученню РФ із анексованим Кримом, збільшенню його воєнно-стратегічної цінності і зменшенню залежності від України. Однак Кримський міст обмежив доступ до українських портів Приазов'я. Це є порушенням міжнародного права у частині «Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки» від 2003 року та правил мирного проходу суден через міжнародні протоки, що обумовлені Конвенцією ООН із морського права від 1982 року.

Яскравим прикладом фортифікації півостровів є будівництво наприкінці III - II ст. до н. е. т. зв. «Перекопського рову» (довжина 9,5 км, глибина до 10 м, ширина до 20 м) для захисту Пізньоскіфського царства від сарматів, що тягнеться від Перекопської затоки Чорного моря до затоки Сиваш [4]. Зовнішньополітична криза 2017 р. у відносинах між Саудівською Аравією та Катаром сприяла появі саудівського проекту спорудження морського каналу поперек перешийка катарського півострова, що в перспективі мало б ізолювати півострівну державу і перетворити її на острів. Подібні ідеї висловлювались в Україні із приводу доцільності існування каналу упоперек Перекопського перешийку. За твердженням віце-адмірала С. Гайдука, у березні 2018 року під час зустрічі президентів України і Туреччини обговорювалось можливість залучення турецьких компаній до будівництва Азово-Чорноморський каналу [5]. Згаданий вище проект спорудження Польщею каналу на Віслинській / Балтійській косі дозволить цій країні суттєво покращити своє політико-географічне положення шляхом отримання безпосереднього доступу до Балтійського моря.

Одним із способів нейтралізації територіальних суперечностей є оренда території, яку у випадку Гонконгу практикувала Велика Британія (1898-1997). Найстарішою орендованою на безстроковий термін військово-морською базою США є Гуантанамо (з 1903), більша частина території якої знаходиться на півостровах, що замикають вхід у однойменну бухту (під контролем Куби). Міжнародно-правовий режим бази є предметом спору між Кубою і США. Відомі прецеденти добровільної відмови від суверенітету над залежними півострівними територіально-політичними утвореннями, як от у випадку передачі Португалією

колонії Макао у склад КНР (1999). Натомість Іспанія не вбачає підстав для відмови від суверенітету над півострівними ексклавами Сеута і Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера на користь Марокко, як і Велика Британія у випадку Гібралтару. Для окремих метрополій утримання півостровів-ексклавів стало економічно обтяжливими, що обумовлено складністю забезпечення логістики між метрополією і ексклавом, а також потребою фінансування їх життєдіяльності. Через це Велика Британія забезпечила самодостатність Гібралтару шляхом перетворення його на центр офшорного бізнесу Європи. Росія ж після незаконної анексії Криму інспірувала збройний конфлікт на Донбасі та потерпає від міжнародних санкцій, що обумовлені злочином агресії. Міжнародні санкції та потреба дотацій в економіку анексованого Криму створили суттєве навантаження для російського бюджету. Анексований півострів разом із Республікою Алтай посідає 4-5 місця серед найбільш дотаційних регіонів Росії (69% дохідної частини бюджету – російські дотації), поряд із іншими проблемними з точки зору внутрішніх конфліктів республіками Північного Кавказу – Дагестаном, Інгушетією і Чечнею. Згідно з даними сайту «Крим. Реалії», у 2015-2018 роках тільки в рамках російської Федеральної цільової програми «Соціально-економічний розвиток Криму і Севастополя до 2022 року» в півострів було вкладено понад 488 мільярдів рублів (майже 8 млрд. доларів). Однак майже пів трильйона російських рублів не перетворили півострів в «російську вітрину», а лише послабили соціальні позиції кримчан [6]. РФ наслідує стратегію Великої Британії і намагається створити передумови для фінансової самодостатності півострова шляхом запровадження спеціальних зон для грального бізнесу.

Пропонуємо наступну типологію півостровів з точки зору їх геоконфліктного положення і міжнародно-правового статусу станом на 2018 рік: 1) охоплені конфліктами півострівні регіони, розподілені декількома державами (табл. 1)

Табл. 1

Конфліктна ситуація у державах на окремих розділених політичними кордонами півостровах за даними «Conflict Barometer» [17]

Півострів	Охоплені конфліктами держави	Кількість конфліктів	Кількість конфліктів інтенсивності війни / обмеженої війни	Середня інтенсивність (min 1 бал – max 5 балів)
Аравійський	Саудівська Аравія	4	2 / 0	3,5
	Ємен	4	2 / 1	4,3

	Катар	1		1
Індокитай	Бангладеш	4		3
	В'єтнам	2		2
	Камбоджа	4		1,3
	Лаос	2		2
	Таїланд	2		2
	М'янма	11	0 / 2	2,7
Сомалійський	Ефіопія	6	1 / 0	2,8
	Сомалі	7	1 / 1	2,7
Малакка	Малайзія	4		1
	Таїланд	2		2
Балканський	Боснія і Герцеговина	2		1,5
	Греція	5		2,6
	Косово (не визнане Україною)	1		2
	Північна Македонія	3		2,3
	Румунія	1		3
	Сербія	1		2
	Словенія	1		1
	Туреччина	1		2
	Хорватія	2		1
Піренейський	Іспанія	3		2
Корейський	КНДР	3		2
	Республіка Корея	2		2

2) охоплені комплексом конфліктів держави із основним масивом суші на півострові (п-в Індостан – Індія (22 конфлікти, середньої інтенсивності 2,3 бали), п-в Мала Азія – Туреччина (3 конфлікти середньої інтенсивності 3 бали) [17];

3) окуповані, анексовані та інкорпоровані півострівні субнаціональні регіони (АР Крим окупована і анексована РФ; Індонезія – провінція Західне Папуа);

4) спірні прикордонні півострівні території (Гібралтар – спір Велика Британії та Іспанії; п-в Бакассі – спір Нігерії і Камеруну; п-в Пеньон-де-Велес-де-ла-Гомера – спір Марокко і Іспанії; Рас-Думейра – спір Еритреї і Джибуті; п-в Превлака – спір Чорногорі і Хорватії; п-в Клек – спір Хорватії та Боснії і Герцеговини);

5) півострівні території із договірним міжнародно-правовим режимом (Антарктичний п-в – заморожений спір Аргентини, Великої Британії, Чилі; Синайський півострів – територія Єгипту, політико-територіальний статус якої регулюється ізраїльсько-єгипетським договором від 1979 і передбачає поділ на чотири зони воєнної присутності Єгипту та Ізраїлю [20]).

Територіальні суперечки з приводу півостровів врегульовані шляхом міжнародного арбітражу між Колумбією і Венесуелою (п-в Гуахіра, 1881), між Єгиптом та Ізраїлем – щодо міста Таба на п-ві Синай (1988), а також ад'юдикації Міжнародним Судом в Гаазі – між Нігерією та Камеруном (п-в Бакассі, 2002).

Станом на 2019 рік АР Крим і м. Севастополь залишаються окупованими РФ

українськими територіями. Тут відбуваються акти інкорпорації в політико-правову систему РФ, мілітаризації регіону, зміни структури населення, переслідування населення за національною ознакою, порушення свободи віросповідання, порушення свободи мореплавства в районі Керченської протоки, незаконної господарської діяльності шляхом спорудження керченського мосту, експлуатації біологічних ресурсів моря і видобутку газу на шельфі Чорного і Азовського морів. На порядку денному вирішення кримської проблеми. Росія безуспішно намагається довести гуманітарні мотиви її збройної агресії на півострові шляхом гіперболізації безпекових загроз для російськомовного населення. Ініційований нею Кримський референдум від 16 березня 2014 р. є не легітимними, оскільки плебісцит з приводу міжнародно-правового статусу регіону може проводитися тільки за умов наявності недержавної нації – суб'єкта самовизначення, демілітаризації регіону, взаємної згоди зацікавлених країн, строгого дотримання демократичних процедур. Референдум повинен супроводжуватись моніторингом зі сторони авторитетних міжнародних організацій – ООН, ОБСЄ, Ради Європи. Цих критеріїв не було дотримано. Для України воєнний шлях деокупації Криму є малоперспективним в сенсі диспаритету військових потенціалів України і Росії. Прийнятним сценарієм для нашої держави є виведення російських адміністративних і силових структур із півострова та переселення громадян РФ, які оселились там після анексії. Росія повинна гарантувати компенсацію втрат, які зазнала українська сторона під час конфлікту. Україна могла б піти на поступки в сенсі часткової демілітаризації Криму. У такому випадку в Сімферополі і Севастополі могли б розміститися тимчасові міжнародні адміністрації із мандатом Ради Безпеки ООН. Їх безпеку мав би гарантувати міжнародний миротворчий контингент та поліцейські сили з довгостроковим розширеним мандатом (не менше 5 років), в основі яких військовослужбовці країн чорноморського басейну: Болгарії, Греції, Грузії, Румунії, Туреччини і Молдови. Україна мала б запропонувати процедуру набуття громадянства для мешканців Криму, які не змогли її пройти за період від 2014 року. Через обумовлений перехідний період мали б відбутися вибори з метою переобрання представницької влади. Після їх успішного проведення Україна у

повному обсязі могла б поновити водо- і електропостачання, транспортне сполучення. Після цього міжнародна адміністрація передала б владу представникам України. Українські силові структури замінили б міжнародний контингент через 10 років. Через обумовлений транзитний період мала б відбутися громадське обговорення нових політико-правових підстав кримської автономії в складі України. Все це можливе виключно у випадку глибинних трансформацій в політиці РФ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження політичної географії півостровів є перспективним напрямком в сенсі встановлення характеру їх вразливості до безпекових загроз. Півострови упродовж XX – XXI ст. були і залишаються об'єктами територіальної експансії держав та ареною громадянських війн. Їх вразливість обумовлена морфологічними властивостями території, їх політико-географічним положенням, історією колонізації, національно-визвольної боротьби і завоювання. Анексія Росією Кримського півострова є грубим порушенням міжнародного права. Деокупація є єдиним прийнятним рішенням проблеми, але для цього мають визріти належні передумови, пов'язані із зміною політичного режиму і парадигми зовнішньої політики РФ.

Перспективні дослідження мають бути зосереджені на виявленні альтернативних шляхів постконфліктної відбудови Криму і його реінтеграції з материковою Україною.

Список використаних джерел:

1. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития. К., 2002. 256 с.
2. Бжезинський З. Велика шахівниця. Американське панування та його геостратегічні імперативи. Львів, Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
3. Винокуров Е.Ю. Теория анклавов. Калининград, 2007. 342 с.
4. Вортман Д.Я. Перекопські рів і вал // Електронна «Енциклопедія історії України». Інститут історії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Perekopskyj_riv
5. Гайдук С. Стратегічний майданчик Росії в Україні: куди дивиться влада? // Обозреватель. 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/strategichnij-majdanchik-rosii-v-ukraini-kudi-divitsya-vlada.htm>.

6. Горюнова Е. Рейтинговые потери Крыма: когда российские дотации не спасают // Крым. Реалии. 2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.krymr.com/a/rejtingovye-poteri-kryma-kogda-rossijskie-dotatsyi-ne-spasaut/29982282.html>.

7. Дністрянський М.С. Політична географія України: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 348 с.

8. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія. За заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. К.: НІСД, 2015. 474 с.

9. Ежегодник СИПРИ 2016: вооружения, разоружение и международная безопасность. Перевод с англ. М.: ИМЭМО РАН, 2017. 1044 с.

10. Задорожний О. Анексія Криму — міжнародний злочин: Монографія. К.: Yurі Marchenko, 2015. 576 с.

11. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Переклад з англ. Надія Коваль. К.: Наш формат, 2018. 320 с.

12. Попов Ф.А. География сепаратизма в современном мире. М.: Новый хронограф, 2012. 672 с.

13. Яценко Б.П., Стафійчук В.І., Брайчевський Ю.С. та ін. Політична географія і геополітика: навчальний посібник. К.: Либідь, 2007. 255 с.

14. Waczarow M., Suliborski A. Kompendium wiedzy geografii politycznej i geopolityce. Terminologia. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. 190 s.

15. Baye F. M. Implications of the Bakassi conflict resolution for Cameroon // African Journal on Conflict Resolution. 2010. №10. P. 9–34.

16. Collins J. M. Military Geography for professionals and public. Washington, DC, National Defense University Press, 1998.

17. Conflict Database // Conflict Barometer. 2018. Retrieved from: <https://hiik.de/data-and-maps/conflict-database/?lang=en>

18. Data Sets // Correlate of War Project. 2019. Retrieved from: <http://www.correlatesofwar.org/data-sets>.

19. Mountz A. Political geography II: Islands and archipelagos // Progress in Human

Geography. 2015. №5. P. 636–646.

20. Multinational Force and Observers. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Multinational_Force_and_Observers

21. Rey V., Groza O. Balkans // International Encyclopedia of Human Geography. Editors-in-Chief R. Kitchin and N. Thrift. Amsterdam: Elsevier, 2009. Vol.1. P.265-272.

22. Slyvka R. The preconditions for conflicts in Donbas and Crimea: similar and diverse features // Minorities in the borderlands and on the fringes of countries. Edited by M.Sobczyński and M.Barwiński. Łódź, 2017. (Region and Regionalism). No.13;1. P.187–224.

23. World Factbook // CIS. 2019. Retrieved from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.

References:

1. Bagrov, N.V. (2002). Regionalnaya geopolitika ustojchivogo razvitiya [Regional Geopolitics of Sustainable Development]. K., 256.
2. Bzhezynskyi, Z. (2000). Velyka shakhivnytsia. Amerykanske panuvannia ta yoho heostrategichni imperatyvy [Great chessboard. American domination and its geostrategic imperatives]. Lviv, Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 236.
3. Vinokurov, E.Yu. (2007). Teoriya anklavov [Enclave Theory]. Kaliningrad, 342.
4. Vortman, D.Ya. Perekopski riv i val [Perekop ditch and shaft] // Elektronna «Entsyklopediia istorii Ukrainy». Instytut istorii Ukrainy. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Perekopskyj_riv
5. Haiduk, S. (2018). Strategichniy maidanchyk Rosii v Ukraini: kudy dyvytsia vlada? [Russia's strategic platform in Ukraine: where does the government look?] // Obozrevatel. Retrieved from: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/strategichnij-majdanchik-rosii-v-ukraini-kudi-divitsya-vlada.htm>.
6. Goryunova, E. (2019). Rejtingovye poteri Kryma: kogda rossijskie dotacii ne spasayut [Rating losses of Crimea: when Russian subsidies do not save] // Krym. Realii. 2019. Retrieved from: <https://ru.krymr.com/a/rejtingovye-poteri-kryma-kogda-rossijskie-dotatsyi-ne-spasaut/29982282.html>.
7. Dnistrianskyi, M.S. (2014). Politychna heohrafiia Ukrainy: navchalnyi posibnyk [Political geography of Ukraine]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 348.
8. Donbas i Krym: tsina povernennia [Donbas and Crimea: return at what price?]. Under

- the General Editorship of V. Gorbulin, O. Vlasyuk, E. Libanova, O. Lyashenko. (2015). Kyiv : NISS, 2016. 78 pages.
9. Ezhegodnik SIPRI 2016: vooruzheniya, razoruzhenie i mezhdunarodnaya bezopasnost. [SIPRI Yearbook 2016: Arms, Disarmament and International Security]. Perevod s angl. M.: IMEMO RAN, 2017. 1044.
 10. Zadorozhnyi, O. (2015) Aneksiia Krymu — mizhnarodnyi zlochyn [Annexation of Crimea – International Crime]. K.: Yuri Marchenko, 576.
 11. Kissinger, H. (2018). Svitovyi poriadok. Rozdumy pro kharakter natsii v istorychnomu konteksti [World order. Reflections on the character of nations and the course of history]. Pereklad z anhl. Nadiia Koval. K.: Nash format, 320.
 12. Popov, F.A. (2012). Geografiya secessionizma v sovremennom mire [Geography of secessionism in the modern World]. M.: Novyj hronograf, 672.
 13. Yatsenko, B., Stafichuk, V., Braichevskiy, Yu. ta in. (2007). Politychna heohrafiia i heopolityka: navchalnyi posibnyk [Political geography and geopolitics]. K.: Lybid, 255.
 14. Baczwarrow, M., Suliborski, A. (2003). Kompendium wiedzy geografii politycznej i geopolityce. Terminologia. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 190.
 15. Baye, F.M. (2010). Implications of the Bakassi conflict resolution for Cameroon. *African Journal on Conflict Resolution*, 10, 9–34.
 16. Collins, J. M. (1998). *Military Geography for professionals and public*. Washington, DC, National Defense University Press.
 17. Conflict Database // Conflict Barometer. 2018. Retrieved from: <https://hiik.de/data-and-maps/conflict-database/?lang=en>
 18. Data Sets // Correlate of War Project. 2019. Retrieved from: <http://www.correlatesofwar.org/data-sets>
 19. Mountz, A. (2015). Political geography II: Islands and archipelagos. *Progress in Human Geography*, 5, 636–646.
 20. Multinational Force and Observers. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Multinational_Force_and_Observers
 21. Rey, V., Groza, O. (2009). Balkans. *International Encyclopedia of Human Geography*. Editors-in-Chief R. Kitchin and N. Thrift. Amsterdam: Elsevier, 1, 265-272.
 22. Slyvka, R. (2017). The preconditions for conflicts in Donbas and Crimea: similar and

diverse features. Minorities in the borderlands and on the fringes of countries. Edited by M.Sobczyński and M.Barwiński. Łódź. (Region and Regionalism), 13(1), 187–224.

23. World Factbook // CIS. 2019. Retrieved from:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.